

SANNA KIVIMÄKI JA EILA RANTONEN

Koti ja yhteisöt ruotsinsuomalaisten Susanna Alakosken Sikaloissa ja Arja Uusitalon Meren sylissä

Ruotsinsuomalainen kirjallisuus muodostaa laajan osakulttuurinsa Ruotsissa muiden suurten kansallisten ja etnisten vähemmistöjen kirjallisuuksien joukossa. Maiden osittain yhteisen historian takia ruotsinsuomalaisen kirjallisuuden historia on pitkä ja rajoiltaan epäselvä. Yksi tapa määritellä ruotsinsuomalaista kirjallisuutta on rajata sen piiriin teokset, joiden tekijät ovat aloittaneet pääasiallisen kirjoittamisensa Ruotsissa (Pynnönen 1991, 28–29).

Ruotsinsuomalaisessa kirjallisuudessa on suosittu samankaltaisia teemoja kuin maahanmuuttajakirjallisuudessa yleensä: kulttuurien kohtaamista, poliittista ja yhteiskunnallista syrjäytymistä ja kielen oppimista. Näitä käsitellään esimerkiksi työelämän ristiriitojen, koulukokemusten ja tapojen kuvauksella, pohtimalla oman kielen ja kulttuurin kohtaloa uudessa maassa sekä huolehtimalla seuraavien sukupolvien muuttuneista moraalikäsityksistä ja muuttuneesta maailmankuvasta.

Muiden vähemmistöjen ja maahanmuuttajakirjailijoiden lailla ruotsinsuomalaiset kirjailijat käsittelevät kirjoissaan usein kaksoisidentiteettiä, joka liittyy vierauden tunteeseen suhteessa sekä entiseen kotimaahan että uuteen asuinpaikkaan. (Gröndahl 2002, 45; Pynnönen 1995, 176.)

Vähemmistöt joutuvat sopeutumaan valtakulttuurin normeihin, kun taas vallitsevan kulttuurin jäsenten ei yleensä tarvitse mukautua vähemmistöihin. Tähän on liittynyt myös syrjäytymistä. Vähemmistöjen kirjallisuutta onkin kuvattu usein ”haavoittuneen” kirjoitukseksi, mikä on heijastunut ryhmien omakuvaan. (Vrt. JanMohamed & Lloyd, 1990, 4.) Esimerkiksi Hannu Ylitaloa tutkinut Erkki Vallenius (2002) korostaa ruotsinsuomalaisten vaikeaa suhdetta ruotsin kieleen sekä huonoa itsetuntoa, jolloin esimerkiksi äidinkielellä puhumista on saatettu hävetä. Ruotsinsuomalaisten siirtolaisten haavoittuneisuuden kuvauksia on tunnistettu usein ruotsinsuomalaisten mieskirjailijoiden, kuten Hannu Ylitalon (s. 1934), Antti Jalavan (s. 1949) ja Asko Sahlb-
bergin (s. 1964) teoksissa (esim. Gröndahl 2008a; 2008b).

Tarkastelemme kirjoituksessamme kahden ruotsinsuomalaisen naiskirjailijan, runoilija Arja Uusitalon (s. 1951) ja prosaisti Susanna Alakosken (s. 1962) teosten kodin ja yhteisöjen kuvauksia erityisesti etnisyyden, sukupuolen ja luokan kannalta. Yhteistä kirjoittajille on – suomalaistaustan lisäksi – aktiivinen yhteiskunnallinen keskustelu. Aluksi pohdimme kirjailijoiden asemaa diasporisen kansallisuuden, ruotsinsuomalaisuuden tulkkeina. Sen jälkeen keskityimme Alakosken romaanin *Svinalängor* (2006, suom. *Sikalat*) ja Uusitalon runokokoelman *Meren syli* (1992) perheiden ja yhteisöjen kuvauksiin ja teosten tapoihin kuvata maahanmuuttajaperheen identiteettiä kahden kulttuurin välissä ja monikulttuurisessa tilanteessa. Perheillä on keskeinen sija sekä historiallisten että modernien kansallisuuksien muo-
dostumisessa, niiden perinteiden siirtämisessä ja uusien kansalaisten sosiaalistamisessa.

Kansallisuus kietoutuu muihin eroihin

Maahanmuuttajaryhmät muodostavat erilaisia kansalliseen ja etniseen identiteettiin perustuvia konkreettisia ja kuviteltuja yhteisöjä¹⁰ suhteessa entisiin ja nykyisiin kotimaihinsa. Myös ruotsinsuomalaiset edustavat diasporista kansalaisuutta. Ruotsissa suomalaisuus muodostaa oman ”kansallisuutensa” ja ”etnisen vähemmistönsä”, joka määrittyy suhteessa toisiin etnisyyksiin. Ruotsinsuomalaiset eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaan ruotsinsuomalaisten kansalliset ja etniset identiteetit eriytyvät ja vaihtelevat. Viralliselta kansallisuudeltaankin he voivat olla joko ruotsalaisia tai suomalaisia. Esimerkiksi Marja-Liisa Pynnösen tutkimuksen mukaan ruotsinsuomalaisista kirjailijoista joka kolmas ilmoitti olevansa suomalainen, lähes joka toinen ruotsinsuomalainen, jotkut vastasivat ”karjalainen evakko” tai ”saamelainen”. (Pynnönen 1991, 155.) Osa ruotsinsuomalaisista, etenkin siirtolaisten seuraavan sukupolven lapset, kokevat olevansa hyvinkin ruotsalaisia, vaikka he korostavat myös suomalaisia siteitään. Näin maahanmuuttajavähemmistön kirjallisuus ei omana erityisalueenakaan edusta selkeää ja yhtenäistä kansallista tai etnistä identiteettiä.

Tutkimuksessa on korostettu sitä, kuinka universaaliksi ja tasa-arvoiseksi oletettu kansallisuuden ja kansalaisuuden määrittely on ollut peitellysti miehinen. Esimerkiksi suomalaisen kansallisuuden ”kirjallisessa omakuvassa” suomalaisuus on kiinnittynyt etenkin *Seitsemän veljeksien* ja *Tuntemattoman sotilaan* maailmoihin – maskuliiniselta näyttävään kansallisuuden sfääriin. Tämä on merkinnyt sitä, että miesten kokemus on usein yleistynyt kansallisuuden yleiseksi kokemukseksi populaarijulkisuudessa ja muuallakin (Kivimäki 2002). Etenkin feministisessä ja jälkikoloniaalisessa tutkimuksessa onkin purettu ajatusta yhtenäisestä kansallisesta identiteetistä ja korostettu sen sijaan etnisten ja kansallisten identiteettien liikkuvuutta, limitteisyttä ja ristiriitaisuuttakin. Teorioissa on painotettu erilaisten

10. Benedict Andersonin käsite teoksessa *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, (1983). *Kuviteltuja yhteisöjä. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Suom. Joel Kuortti. Tampere, Vastapaino, 2007.

identiteettien, kuten kansallisuuden, etnisyyden, ”rodun”, sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen, yhteiskuntaluokan ja iän limittymistä toisiinsa. Tämä on ominaista varsinkin etnisestä ja jälkikolonialisesta feminismistä periytyvälle *intersektionaalisuuden* teorialle, joka tähdentää erilaisten valta-asemien ja identiteettitekkijöiden keskinäisiä suhteita, vuorovaikutusta ja samanaikaisuutta. Tällöin voidaan tutkia vallan monimutkaisia rakenteita, jotka eivät asetu selviin hierarkioihin ja vastakkainasetteluihin. Keskeistä intersektionaalisuuden teorioissa on pyrkimys erilaisten jäykkien kahtiajakojen purkamiseen ja uusiin, dikotomiat ylittäviin käsitteellistyskeinoihin (esim. Landry 2007, xvi; Hill Collins 2004, 45–54).

”Ruotsinsuomalaisuus” kietoutuu vahvasti paitsi sukupuoleen, myös yhteiskunnallisiin luokkaeroihin. Toisen maailmansodan jälkeinen muutto Suomesta Ruotsiin perustui pitkälti taloudellisiin tekijöihin. Suomesta lähdettiin pakoon joko työttömyyttä tai yleistä huonoa ansiotasoa (Korkiasaari 2000, 135–143). Luokkaan kietoutuvat teemat ovatkin keskeisiä ruotsinsuomalaisessa kirjallisuudessa ja siitä tehdyssä tutkimuksessa (esim. Pynnönen 1991; Vallenius 1998). Ruotsinsuomalaisessa kirjallisuudessa Ruotsi näyttäytyy usein luokkayhteiskuntana, joka vaientaa maahanmuuttajansa (Pynnönen 1991, 210). Esimerkiksi Alakosken kertomuksessa *Torgmöte* (2006, ”Torita-paaminen”) suomalaissyntyinen Sylvi pyrkii purkamaan vaientamisen ja näkymättömyyden kehää kuuluttamalla koväänisellä syntyperäänsä ja keskiluokkaistumistaan Sergelin torilla:

Jag heter Sylvi och kommer från Finland och jag har mina rötter på TIONDE VÅNINGEN i en småstad i Mellansverige. Men det var länge sedan, nu är jag en medelklasskvinna, som har gjort en skitlång klassresa. Men jag går fortfarande in i och ut ur olika miljöer, och det är jättejobbigt, för man ser så många skillnader och det är på skillnaden man ser det. (Alakoski & Nielsen 2006, 11.)

Vaikka ruotsinsuomalaiset ovat vähemmistöasemassa suhteessa Ruotsin valtaväestöön, on huomattava, että Suomi ja Ruotsi ovat varsin

samankaltaisia maita: esimerkiksi etniset ja uskonnolliset erot valtaväestön ja suomalaistaustaisten asukkaiden välillä eivät ole kovin suuria. Kuitenkin esimerkiksi tuloerot voivat näyttäytyä globaalisti tuskallisen suhteellisina, kuten *Sikaloiden* Leena kuvaa:

Kun puheeksi tuli oma auto tai oma talo tai kesämökki, äiti ja isä nauroivat. Kuulosti siltä että se nauru tuli vain kurkusta eikä mahan pohjasta. Sellaista me ei edes ajatella, äiti sanoi. Me saadaan olla iloisia että meillä on katto pään päällä. Eikä sitä kannata surra, hän sanoi. Asia on niin kuin se on. Ja niin kauan kuin on lankaa, on toivoa. Joskus äiti oli minusta yhtä surullisen näköinen kuin Biafran lapset telkkarissa. (S 75.)

Myös Uusitalon *Meren sylissä* viitataan siihen, miten suomalaisten ja ruotsalaisten väliset erot muuttuvat suhteellisiksi laajemmassa, globaalissa kehityksessä. Suomalaiset eivät tunnukaan kovin syrjäytyneiltä verrattuna Ruotsiin kauempaa tulleiden muiden siirtolais- ja pakolaisryhmien elämisen ongelmiin, kuten eritrealaispakolaisiin, joita ei hyväksytty Ruotsissa poikkeavuutensa takia ja joiden pelottelua jatketaan Ruotsissa, vaikka he ovat jo pakolaisina ”syvästi järkytettyjä” (MS 76):

Silloin minä käännyn itseäni kohti ja tajuan että minä eroan ruotsalaisesta sen verran ja vain sen verran. Minun ei pidä elätellä kuvitelmia Suuresta Eroavaisuudestani Valtavasta Omalaatuisuudestani Säilytettävästä Suomalaisuudestani. (MS 76.)

Suomalaisuutta pidetään nykyään vähiten leimautuneena etnisyytenä Ruotsissa, etenkin sen jälkeen kun ruotsinsuomalaiset saivat lainvoimaisen virallisen vähemmistöaseman vuonna 2000. Tämä tunnustus on Satu Gröndahlin (2008b, 173) mielestä merkinnyt sitä, että ruotsinsuomalaisuutta on nykyään helpompi tarkastella myös ruotsalaisen perinteen sisällä. Hänen mukaansa poliittinen muutos on edistänyt esimerkiksi *Sikaloiden* kaltaisen romaanin menestystä nykyisessä ruotsalaisessa kirjallisessa julkisuudessa.

Virallisesta tunnustuksesta huolimatta ruotsinsuomalaisten asema on kuitenkin ruotsalaisessa yhteiskunnassa yhä marginaalinen. *Tukholmalaisessa Blogikirjassa* (2006) Uusitalo ottaa tähän painavasti kantaa ihmettelemällä ruotsinsuomalaisten vaiennettua historiaa¹¹:

Me suomalaiset olemme kansallinen vähemmistö eikä kukaan ruotsalainen – etenkin poliitikko – pidä laskua meidän edellisestä sukupolvestamme, parasta kun me itsekin unohtaisimme sen. Meidän historiamme on aivan hukassa ja me elämme täällä niin täydellisen huomaamattomasti, että tuntuu siltä kuin me emme olisi olemassa-kaan ruotsalaisten tietoisuudessa. Missä esimerkiksi meidän Ruotsinsuomalainen arkistomme tällä hetkellä on? Onko tietoa? Missä meidän historiamme on tallennettuna, missä ovat merkinnät meidän tuhatvuotisesta elämästämme Ruotsissa? (*TB* 23.)

Ruotsinsuomalaiset kirjalliset kentät

Ruotsinsuomalaisen kirjallisuuden kenttää ja pitkää historiaa tunnetaan jonkin verran. Ruotsinsuomalaiset kirjailijat järjestäytyivät omaksi yhdistyksekseen jo 1970-luvun puolivälissä. Ensimmäinen kustantamo Finn-kirja perustettiin vuonna 1976, ja Ruotsissa alkoi ilmestyä myös kulttuurilehti *Liekki* (Pynnönen 1995, 159). Ruotsinsuomalaisesta kirjallisuudesta on ilmestynyt kaksi verrattain laajaa tutkimusta, Marja-Liisa Pynnösen *Siirtolaisuuden vanavedessä* (1991) ja Erkki Valleniuksen *Kansankodin kuokkavieraana* (1998), joissa esitellään laajalti kirjallisuusaluetta ja kirjailijoita. Näissä tutkimuksissa ei tosin käsitellä vielä sellaisia 1990- ja 2000-luvun uudempia kirjailijoita kuin esimerkiksi Asko Sahlberg, Taina Sampakoski, Zac O’Yeah (Sakari Nuottimäki), Robert Åsbacka, Asta Piironen ja Eva-Stina Byggmästar. Osa näistä on saanut tunnustusta sekä Suomessa että Ruotsissa. Antti Jalavan

11. Ruotsinsuomalaisten omaa arkistoa on kylläkin kerätty 1970-luvulla, ja osa siitä on Ruotsin valtionarkistossa (Pynnönen 1995, 174).

romaanina *Asfaltblomman* (1980, suom. *Asfalttikukka*) arvostettiin aikoinaan kummassakin maassa. Asko Sahlbergin kansalaissodasta kertova *Tammilehto* oli Finlandia-palkintoehdokkaana vuonna 2004 ja Robert Åsbackan (s. 1961) ruotsalaista pikkukaupunkia kuvaava romaani *Kring torget i skoghall* (suom. *Torin laita*) ja Taina Sampakosken (s. 1957) Suomessa asuvia venäläisiä tarkasteleva *Ikoni* vuonna 2006.

Ruotsinsuomalainen kirjallisuus on silti usein jäänyt väliinputoajaksi ja syrjäytynyt sekä suomalaisen että ruotsalaisen kirjallisuuden kentästä (ks. esim. Pynnönen 1995, 175). Etenkin suomenkielisten kirjailijoiden on ollut vaikea löytää paikkaansa Suomen ja Ruotsin kirjallisuudessa. Kuten Uusitalo oikeutetusti surkuttelee: ”Ruotsissa ei myydä suomalaisia kirjoja ruotsalaisissa kirjakaupoissa. Näin on. Voin ostaa vaikka minkä muun kielisen kirjan mutten juuri suomenkielistä.” (Uusitalo 2008, 276.) Parhaimmillaan ruotsinsuomalaisilla voisi olla joustavasti käytössään molemmat kaksi foorumia, suomalainen ja ruotsalainen kirjallinen kenttä. Tätä on edistänyt kirjojen julkaisu ruotsiksi. Esimerkiksi Susanna Alakosken ja Robert Åsbackan teokset ovat olleet viime aikoina näkyvillä sekä suomalaisessa että ruotsalaisessa julkisuudessa. Ne on myös käännetty suomeksi. Silti monet ruotsiksikin kirjoittavat ruotsinsuomalaiset ovat kokeneet jäävänsä jonnekin Suomen ja Ruotsin kirjallisuuden välimaastoon.

Ruotsinsuomalaisen kirjallisuuden tutkimuksessa on tarkasteltu ansiokkaasti kirjailijoiden yhteiskunnallista asemaa ja kuulumista eri sukupolviin, mikä on vaikuttanut myös kirjailijoiden identiteettiin ja heidän tematiikkaansa (esim. Pynnönen 1991; Vallenius 1998). Marja-Liisa Pynnönen (1995, 177–178) on pohtinut tutkimuksen teon merkitystä yhteistyössä kirjailijoiden kanssa, jolloin esimerkiksi vähemmistöryhmän omintakeisuus ja toisaalta sitä alistavat rakenteet nostettaisiin yhdessä esiin. Omassa tutkimuksessaan Pynnönen on tätä tärkeää periaatetta toteuttanutkin. Pynnönen (1995, 178) ennusti 1990-luvun alkupuolella, että maahanmuuttajien identiteetti ja tematiikka edellyttävät uudenlaista teoreettista näkökulmaa kirjallisuudentutkimuksessa. Tämä on käynyt toteen ja näkynyt kan-

sainvälisesti diasporisen kirjallisuudentutkimuksen nopeassa kasvussa 2000-luvulla.

Vaikka kansallisuus on ollut yksi keskeinen tapa rakentaa yhteisyyttä, se voidaan nähdä myös teennäisenä keinona häivyttää eroja (Gordon ym. 2002). Esimerkiksi monet maahanmuuttajataustaiset kirjailijat ovat vierastaneet kansallisuuteen perustuvaa ajatusta ”maahanmuuttajakirjallisuudesta”. Siirtolaistaustaisten kirjailijoiden teosten määrittely vain etnisiin tai kansallisiin perustein voi yksipuolistaa teosten tulkintaa (Wendelius 2002, 41; myös Gröndahl 2008b, 168; 2007, 37). Samassa hengessä monet kirjailijat vastustavat myös ”siirtolaiskirjailijan” tai ”maahanmuuttajakirjailijan” leimaa, samoin kuin monet naispuoliset kirjailijat vastustavat leimautumista ”naiskirjailijaksi”. Luokitteluihin liitetäänkin helposti ulkopuolisuuden leima, kuten myös ”työläiskirjallisuuteen”. ”Maahanmuuttajien kulttuuri” onkin Ruotsissa kategoriana politisoitunut, koska se mielletään ulkopuoliseksi ja marginaaliseksi. (Gröndahl 2008a, 620.) Tyypillistä näille luokitteluille on, että ne koskevat vain marginaalisina pidettyjä ilmiöitä ja enemmistökulttuurin piirteet saattavat jäädä määrittelemättä.

Puhumme siis suomalaistaustaisista naiskirjailijoista ja tulkitsemme heidän tuotantoaan osana ruotsinsuomalaista kirjallisuutta. On kuitenkin tärkeä ottaa huomioon myös ”suomalaisuuteen” ja ”siirtolaisuuteen” sisältyviä eroja. Nämä koskevat esimerkiksi sukupuolta, sukupolvia, luokka-asemaa ja kielellisiä eroja. Esittelemiemme kahden kirjailijan yhtäläisyyksien lisäksi on syytä mainita myös heidän keskinäisiä erojaan; esimerkiksi ikäeroa heillä on kymmenisen vuotta. Uusitalo on muuttanut Ruotsiin seikkailunhaluisena aikuisena, Alakoski lapsena perheensä kanssa. Myös kirjoittajina Uusitalo ja Alakoski eroavat toisistaan monin tavoin. Uusitalo kirjoittaa enimmäkseen suomeksi, Alakoski yksinomaan ruotsiksi. Uusitalo kirjoittaa lähinnä runoja, proosarunoja ja näytelmiä, Alakoski proosaa tai asiaproosaa. Alakoski on juhlittu August-voittaja (2006), Uusitalo vielä odottaa tunnustusta.

Kansalliset kodit ja perheet

Kansallisuuden ja maskuliinisuuden kytkös on jatkunut ruotsinsuomalaisen kirjallisuuden tutkimuksessa, jossa keskeiseksi aiheeksi on noussut mieskansalaisuus¹². Ruotsinsuomalaisen kirjallisuuden tyyppillisenä edustajana on nähty työelämää kuvaava mies (Korkiasaari 2000, 159). Tulkintaperinteellä on juurensa varhaisessa suomalaisessa työläiskirjallisuudessa, jossa miesten kokemus on havainnollistanut ikään kuin koko työväenluokan maailmanymmärrystä (Gröndahl 2008a, 622; 2007, 28; Niemi & Nieminen 1988, 102.) Satu Gröndahl (2008a; 2008b) onkin tähdentänyt sukupuolen merkitystä ruotsinsuomalaisen kirjallisuuden tutkimuksessa, jossa – kuten yleensä pohjoismaisten vähemmistöjen tutkimuksessa – on ehditty kiinnittää vain vähän huomiota ”omakuvien” sukupuolittuneisuuteen. Kysehän on ennen kaikkea siitä, millaiseksi totumme mieltämään ”ruotsinsuomalaisuuden”. Kansallisuus on jokapäiväistä, arkista, pientä ja paikallista, etenkin diasporassa eläville. Vaikka globalisaatio onkin syövyttänyt kansallisuuksia ja kansallisvaltioita, eri ”maalaisuuksia” performoidaan ja toistetaan usein juuri kotona, esimerkiksi ruuan tai musiikin avulla (Gordon ym. 2002, 10–16).

Suuri osa kansallisuuden tutkimuksesta on keskittynyt työn ja muun niin sanotusti julkisen alueen tutkimukseen. Kotia ja perhettä pidetään yleensä perheiden ja yksilöiden omina, autonomisina alueina, jonne ulkomaailma ei tunkeudu – eikä saakaan tunkeutua. Koti on merkinnyt rajaa sisäisen järjestyksen ja turvallisuuden sekä toisaalta likaisen, turmelevan ja vaarallisen ulkomaailman välillä (Saarikangas 1998, 203; Urponen 2008, 127–128). Kansallisuuden on kuitenkin tulkittu merkitsevän myös sijoittumista perheeseen, sukuun, paikalliseen alueeseen, kotiin ja kotimaahan. Kodit ja perheet ovatkin sekä yksilöllisiä että kansakunnan projekteja. Perheiden rooli kansallisuuksien rakentamisessa on yleensä aina sukupuolitettu. Esimerkiksi Snellmanin ajattelussa naiset osallistuivat kansakuntaan nimenomaan kodin ja per-

12. Maahanmuuttajat eivät kuitenkaan ole olleet pelkästään miehiä. Maahanmuutto oli varsin miesvoittoista 1960- ja 1970-luvuilla, mutta naiset ovat olleet enemmistönä 1950-luvulla ja 1980-luvulla.

heen kautta, kun taas kansakunnan julkinen kirjoittaminen oli miesten työtä (Lappalainen 2002, 109). Tilana koti mielletään usein naiseen liittyväksi. Nainen on paikallaan ollessaan kotona, mutta nainen voi olla koti myös vertauskuvallisesti ja edustaa kaikkea sitä suojaa ja turvaa, jota kodin ajatellaan tarjoavan. (Lappalainen 1998, 102.)¹³

Ruotsinsuomalaisessa kirjallisuudessa työ on ollut varsin keskeinen teema (Vallenius 1998, 146–171). ”Työ” ymmärretään yleensä ennen kaikkea palkkatyöksi, ei esimerkiksi kotityöksi. Aiempien tutkimusten perusteella näyttää siltä, että ruotsinsuomalainen kirjallisuus on painottunut paljolti liikkeen ja ristiriitojen kuvauksiin: muuttosihiin, koulutukseen, kielitaitoon ja erilaisiin konflikteihin. Toisaalta myös vapaa-aika sekä asuminen ja eläminen ovat keskeisiä aiheita ruotsinsuomalaisessa kirjallisuudessa. (Pynnönen 1991, 192; Vallenius 1998, 183.) Kotielämä näyttäytyy usein eräänlaisena kodin ja perheen materiaalisena järjestämisenä: kuvataan asumisoloja, kalustuksia ja rakennuksia (Pynnönen 1991, 215). Suomalaisuus on jatkuvaa ja näkymättömämpää tekemistä, elämistä, olemista ja sisustamista, ei pelkästään ulkomailla ylläpidettyjä kansallisia riittejä ja tapoja, kuten itsenäisyyspäivän viettoa, saunomista tai tiettyjen laulujen laulamista (vrt. Vallenius 1998, 102; Gordon ym. 2002).

Pesänrakennusta lähiössä

Pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden enemmän tai vähemmän selkeistä luokka-asetuksista on viime vuosina tehty aiempaa näkyvämpiä tutkimuksissa ja muussakin julkisuudessa. Etenkin Ruotsissa *luokka-*

13. Esimerkiksi varhaisessa suomalaisessa realistisessa kirjallisuudessa yhteiskunnalliset kysymykset tematisoituivat usein kodin ja perheen kuvausten kautta. Yhtäältä perhe ja yksityisyys nähtiin siis poliittisina ja yhteiskunnallisina kysymyksinä, joista oli syytä käydä julkista keskustelua. Toisaalta voi ajatella, että kotikuvaukset kesyttivät hankalatkin yhteiskunnalliset kysymykset vain yksityisyyden piirissä ratkottaviksi ongelmiksi. (Lappalainen 2000, 142–143.) Keskiluokkainen, heteroseksuaalinen perheideaali muotoutui vahvaksi perheen vuosisadaksi nimetyllä 1800-luvulla (esim. Lappalainen 1998).

retkestä ("klassresan") on tullut jo osa arkisiakin keskusteluja. Yleensä luokkaretkellä tarkoitetaan siirtymää yhteiskuntaluokasta toiseen eli sosiaalista nousua, joka useimmiten tapahtuu koulutuksen myötä (ks. Wennerström 2003; Alakoski & Nielsen 2006).

Keskeinen osa viime vuosien ruotsalaista luokkakeskustelua on ollut Susanna Alakosken romaani *Svinalångorna* (2006, *Sikalat*, suom. Katriina Savolainen, 2007). Se on kertomus suomalaisperheen elämästä 1960- ja 1970-lukujen Ystadissa perheen Leena-tyttären näkökulmasta. Kirja kertoo epäonnisesta paremman elämän tavoittelusta ja yhteiskunnallisesta modernisaatiosta: Moilasen perhe on muuttanut Ruotsiin Suomen köyhyyttä pakoon. Suuri osa ruotsinsuomalaisesta kirjallisuudesta kuvaa samankaltaisia tarinoita (Vallén 1998, 136, 223). Alakosken *Sikalat* voidaankin nähdä osana ruotsinsuomalaista työläiskirjallisuuden jatkumoa, joskin teos on yhdistetty myös ruotsalaisen työläiskirjallisuuden, kuten Moa Martinsonin perinteeseen (ks. Gröndahl 2007, 31; 2008b, 172).

Arjen suomalaisuus näyttäytyy Moilasen perheessä tiettyinä tapoina ja hakeutumisena muiden suomalaisten seuraan. Isä valmistaa suomalaista silakkalaatikkoa parempien päivien ruuaksi. Äiti valmistaa arkiruuan penniä venyttämällä ja leipomalla itse suomalaista ruisleipää, joka säilyy pitkään. Ruotsalaisia ruokia pidetään liian äitelinä: "Äiti sanoi että ruotsalaiset kaatoivat sokeria ruokaansa." (S 64.) Maahanmuuttajaelämään kuuluu myös tutustuminen uusiin tuotteisiin, italialaiseen viiniin ja spagettiin. Naisten piirissä Suomi ja suomalaisuus ovat muistelmien tai suunnitelmien kohde: muistellaan sotaa ja pula-aikaa ja suunnitellaan mahdollisia Suomen-lomia, joihin säästetyt rahat usein kaadetaan kurkusta alas. Miehet saunovat autotalliin rakennetussa saunassa, juovat viinaa, eläytyvät Ruotsi–Suomi-maaotteluun ja suomalaisen sisun hehkuttamiseen ja muistelevat suomalaisten urheilumenestyksiä. Tangoa veivataan juhlasta toiseen. Suomi näyttäytyy isä-Kimmon elämässä kiinnostavasti myös yleensä naisille tyypillisenä transnationaalina hoivasuhteena, kun hän rientää toisinaan auttamaan

Helsingissä asuvaa äitiään. Eteisessä odottavalle Suomen-matkalaukulle on ajoittain käyttöä¹⁴.

Melukylään vertautuva ruotsalainen ”yhteiskunta” näyttäytyy Moilasen perheessä kaukaiselta: esimerkiksi yhteiskunnalliset tv-ohjelmat ovat myrkkyä kummallekin vanhemmalle. Ruotsi yhteiskuntana ei liikuta, koska oikeaa osallisuutta ei ole:

Mutta viis siitä mitä mieltä sinä ja minä ollaan, kukaan meidän perheessä ei kuitenkaan saa äänestää, joten me voidaan yhtä hyvin olla hiljaa. Ei saanut äänestää, jos oli Suomen kansalainen, sanoi äiti. Hänen mielestään se oli väärin. Isän mielestä se oli yksi lysti.” (S 78.)

Toisaalta Suomeenkaan ei kaivata kovin paljon, vaikka nostalgiapuhettakin kuullaan.

Sikaloissa kuvataan paljon kodin materiaalista järjestämistä. Isä raahaa kotiin siirtolavoilta löytämiään tavaroita pyörän selässä ja koti kohentuu. Lapset lupaavat olla koskaan valittamatta. Suomen oloihin verrattuna perhe kokeekin huomattavan sosiaalisen nousun:

Äiti madalsi ääntään, hän sanoi että täällä Ruotsissa joka iikka asui hyvin eikä kukaan nähnyt täällä nälkää. Me asutaan maassa jossa hevoset ja kaniinit syövät ensiluokkaisia omenoita ja porkkanoita, hän sanoi. (S 35.)

Aluksi Moilasen perheessä iloitaan uuden asunnon kylpyammeesta, kiiltävistä kaakeleista ja lämpimästä vedestä. Pian kuitenkin perheen paikka sosiaalisissa järjestyksissä osoitetaan asuntotoimistossa, jossa luetaan ääneen asumista koskevia sääntöjä:

14. Suomeen liittyy myös romaanin merkillinen aikahyppy: 1970-luvulle sijoittuvassa romaanissa huhutaan Helsingin paikallisesta Fridhemistä, Kontulasta, jossa on nähty somaleita (s. 151). Tosiasiassa Suomen ensimmäiset pakolaiset olivat vuosia myöhemmin chileläisiä ja vietnamilaisia.

Isä kysyi että eikö sääntöjen ääneen lukeminen ollut ihan normaalia. Äiti vastasi että ei helvetissä. Ei sillä tavalla. Ja se vaati heiltä raittiuslupauksen, etkö sinä sitä kuullut? Edes Ruotsissa ei saa vaatia ihmisiltä raittiuslupausta, meitähän kohdeltiin kuin toisen luokan kansalaisia, vaikka se ei ollut ikinä ennen nähnytkään meitä. (S 18.)

Äiti siis sopeutuu isää huonommin ruotsalaisen yhteiskunnan määrittelemään paikkaan.

Palkkatyön teosta saadaan *Sikaloissa* vain pieniä vihjeitä – jos työksi siis ymmärretään ”oikea” palkkatyö kodin ulkopuolella. Perheen äiti jakaa aamulla lehtiä ja tiskaa hotellissa, isä käy suojatyössä verstaan Askelma-hankkeessa. Kotityötä tehdään sitäkin enemmän. Koti näyttäytyy – ainakin aluksi – äidin hallinta-alueena: hän valittaa, että kotityöt, siivous, lapsista ja eläimistä huolenpito kuuluvat kaikki hänelle. Hyvinä kausina perheen sisäinen työnjako toimii kuitenkin jotenkuten, kun isä hankkii huonekaluja ja laittaa ajoittain ruokaa. Vanhempien kiinnostus kodin uusintamistyöhön on puuskittaista. Aili-äiti innostuu lukemisesta, käsitöistä ja ruuanlaitosta, mutta innostus hiipuu pian, kuten myös ”mestarigrillaaja” isän kiinnostus kodin ylläpitoon. Vanhempien alkoholismin pahentumisen takia perheen sisäinen taistelu saa uusia piirteitä: kodissa särkyvät niin ikkunat ja huonekalut kuin toiveet paremmasta tulevaisuudestakin.

Kirjan nimi, *Svinalängorna/Sikalat*, viittaa haukkumanimeen, jota vastarakennetusta lähiöstä käytetään muualla kaupungissa. Miljoonan asunnon asuntopolitiikan seurauksena Ruotsin uusia lähiöitä asuttavat työläisperheet ja maahanmuuttajat. Sosioekonominen asema määrittää romaanissa esimerkiksi etnisyyttä enemmän kotien ja perheiden paikkoja. Suomalaiset ja muut maahanmuuttajat kuuluvat samaan ryhmään alimpiin sosiaaliluokkiin kuuluvien ruotsalaisten kanssa (vrt. Vallenius 1998, 95–96). Kauniisti ajatellen Fridhemin lähiötä asuttaa laajennettu, monikulttuurinen, perheenkaltainen yhteisö, jossa ovet pidetään avoimina eikä liiallinen privatisoituminen uhkaa. Lähiö ei näytä etnisesti eristyneeltä, vaan sitä asuttavat sekä ruotsalaiset että maahanmuuttajat. Lapsista ja vanhemmista pidetään – jos pidetään

– huolta yli perherajojenkin. Ystävättäret Leena, Åse ja Riitta syö-
vät vuorotellen toistensa kotona, ja perheet kierrättävät keskenään
käytettyjä vaatteita. Moilasen perheen tuttavapiiri lähion sisällä on
monikulttuurinen, ja perheen vanhemmat ”juhlivat” yhdessä muiden
muassa ruotsalaisten, tšekkien ja puolalaisten kanssa.

Realistisemmin ajatellen ”laajennetun perheen” muodostaa al-
koholisoitunut ja marginalisoitunut lähiöyhteisö, jossa sukupolvien
– ja sukupuoltenkin – väliset suhteet ovat varsin sekavia. Varsinai-
sessa Moilasen perheessä on hyvin vähän yhteisöllisyyttä: isä ja äiti
muodostavat alkoholismien ja väkivallan myötä toisiinsa kietoutuneen
kaksikon, joka jättää lapset selviytymään miten kykenevät. ”Juhlinta”
tarkoittaa armostonta ryypäämistä toisten aikuisten kanssa jonkun
kotona. Huomio kiinnittyy *Sikaloiden* paikoillaan olemisen kuvauk-
siin: köyhän perheen maantieteellisen liikkuvuuden rajat ovat ahtaat.
Toisaalta itse koti tilana, asuntona, on rajoiltaan varsin väljä: lapset
tulevat ja menevät, nukkuvat milloin missäkin. Myös aikuisväestö
vaeltaa kodista toiseen, vaikka lapset yrittävätkin toimia jonkinlaisina
portieereina:

Vainusi milloin vieraspartio oli taas tulossa. Ihan kuin joku olisi
tönäissyt minut kumoon joka kerta kun olin päässyt jaloilleni, niin
että kaaduin taas rähmälleni. Vieraat tulivat kutsumatta. He olivat
niin kuin mekin vailla juuria eikä perheillä ollut heille merkitystä.
He toivat karkkia tuliaisiksi. Mutta he istuivat sohvamme hajalle.
(S 201.)

Sikaloissa ollaan kotona melkein koko ajan: keittiössä, televisiohuo-
neessa, parvekkeella ja lastenhuoneessa. Äiti yrittää rakentaa olohuo-
neen nurkkaan omaa huonetta lukemista ja lehtileikkeiden keruuta
varten. Kotona juhliitaan, tapellaan, siivotaan ja yleensä lomaillaankin
– puhe autosta tai mökistä saa vanhemmat nauramaan kolkosti. Isän
pakkoloman aikaan perheellä ei ole rahaa lähteä kesälomalle Suomeen.
Lomanvietto on statuksen osoittamista, sekä Ruotsissa että Suomessa,
vaikka etelänmatkat eivät *Sikaloissa* kuvattuun aikaan aivan arkipäiväisiä

vielä olleetkaan. Vaikka ovet ovat avoimia, vaikuttaa koti vankilalta. Perheen tytär Leena, jonka silmin perheen alamäki kuvataan, ei lopulta kestä olla kotona enää hetkeäkään:

Päästin Terrien puskaan. Se teki pitkän pissan. Sitten jouduin vetämään sen takaisin sisään kaulapannasta. Se näytti surulliselta. Minulle tuli huono omatunto. Mutta en jaksanut jäädä sisälle sen kanssa. En edes minuutiksi. Pussasin sitä kuonolle ja juoksin ulos. (S 145.)

Ahdistavassa kodissa Leena taikoo itsensä näkymättömäksi. Moilaisen perheestä paetaan monin tavoin: naapureihin, pihalle, kouluun, harrastuksiin, viinaan, itsemurhayrityksiin, taikomalla itsensä näkymättömäksi. Koti on maailman vaarallisin paikka Moilaisen perheen äidille ja lapsille, jotka yrittävät toimia myös turvahenkilöinä ja hengenpelastajina. Äiti yrittää, mutta ei jaksaa:

Liian monta kertaa hakattu. Vittu, huora, lutka, luuska, lehmä, ämmä, huora, vittu, lutka, luuska, horo, ämmä. Äiti ei enää kestänyt. Hän yritti lyödä takaisin, yritti laihduttaa, yritti lopettaa juomisen, yritti leipoa, lukea, neuloa, siivota, hän yritti saada apua. Hän yritti ja yritti, kaikin tavoin hän yritti haluta elää, mutta ei siitä mitään tullut. (S 252.)

Kodin ovet eivät aukene erilaisille auttajille kovinkaan helposti. Oven suuhun ja kynnyksille pääsevät niin Pelastusarmeija, ambulanssimiehet kuin sosiaalityöntekijätkin, mutta laihoihin tuloksin. Lasten katkera osa on kuunnella, miten aikuiset valehtelevat väliintulijoille kaiken olevan kunnossa, eivätkä ammattiauttajat suostu näkemään tilannetta. Leenatyttöjen pakopaikkoja ovat Pelastusarmeija, koulu, uimahalli ja metsikkö, jonne tyttökolmikko kirjan lopussa pakenee. Tilannetta helpottavat myös väliaikaiset huostaanotot, joita Leena on ehtinyt jo odottaa. Koulumenestys ja uintiharrastus tarjoavat Leenalle mahdollisuuden kuvitella luokkaretkeä (Wennerström 1993), sosiaalista nousua pois ahdistavasta kodista: ”Päätös kasvoi syvällä sisälläni. Heti kun tulisin

vähän vanhemmaksi, muuttaisin pois kotoa. Otin askeleen eteenpäin salaisessa jonossa.” (S 207.)

Koulutuksen merkitys poispääsyn takaajana korostuu entisestään, kun vierailu kaupungilla varakkaan luokkatoverin luona muuttaa Leenan maailmankuvan kokonaan. Leenan silmät avautuvat sille, mitä kaikkea voisikaan olla, ja hän purkaa näkemäänsä äidilleen:

Kysyin äidiltä mitä oikein olin nähnyt ja hän kertoi minulle että kesämökki ja takkatulen loimotus olivat kauempana kuin olisin ikinä uskonut, hän sanoi että oma auto oli kauempana kuin arvasinkaan. Hän antoi minun ymmärtää miten kaukana luokkatovereiden mainostamat aurinkoiset lomakohteet olivat. Hän sanoi että oma talo oli kaukana kuin avaruus. Ja sitten hän kertoi että useimmilla meillä Fridhemin asukkailla oli ruokakaupassa kirkkaankeltainen tilivihko. Anteeksi, hän sanoi sitten, oikeastaan olet liian nuori kuulemaan ja ymmärtämään tätä, mutta nyt kun olet itse nähnyt sen, en voi enää valehdella. (S 198.)

Koti ja yhteisöt *Meren sylissä*

Siinä missä Susanna Alakosken *Sikalat* sijoittuu 1970-luvulle, liikutaan Arja Uusitalon runoteoksessa *Meren syli* 1990-luvun maisemissa. Uusitalo lukeutuu kirjoittajasukupolveen, jossa näkyy Marja-Liisa Pynnösen (1991, 161; 1995, 170–71) mielestä ruotsinsuomalaisten irtautuminen kansallisesta ahdasmielisyydestä, kansainvälistyminen ja kulttuurien vuorovaikutus. Kulttuurien vuorovaikutuksen teema onkin Uusitalon tuotannossa keskeistä, ja se näkyy myös *Meren sylin* kodin ja yhteisön kuvauksessa.

Globaalien ja kansallisten kulttuurien väliin on katsottu muodostuneen kansainvälisten muuttoliikkeiden myötä eräänlainen väli-vyöhyke, jota on kutsuttu ”kolmanneksi tilaksi”. Siinä on mahdollista

rakentaa identiteettiä, joka ei ole sidoksissa vain yhteen kansalliseen tai kulttuuriseen identiteettiin (Bhabha 1994, 38) Tämä kolmas tila voi muodostua myös monikulttuuristen perheiden sisälle. Esseessään *Suomalaisuuden partaalla* (2000) Uusitalo nostaa esille monikulttuurisen perheen, jossa maahanmuuttajavanhempien lapsi tuntee itsensä hyvinkin ruotsalaiseksi. Kun perhe koostuu kolmesta kansallisuudesta, nähdään jokainen asia perheessä kolmelta kannalta. Maahanmuuttajaperheen Ruotsissa syntynyttä ja ruotsalaiseksi itsensä kokevaa lasta muistutetaan kuitenkin kodin ulkopuolella jatkuvasti siitä, että hän ei oikeastaan kuulu Ruotsiin, vaikka onkin ikään kuin poikkeusluvalla kuuluvinaan joukkoon:

Lapsi tehdään lakkaamatta tietoiseksi siitä, kuka kuuluu ja ei kuulu oikeaan ryhmään, siihen, joka on normi ja joka sanelee säännöt. (Uusitalo 2000, 42.)

Suomessa ilmestyneessä runoelmassa *Meren syli* (1992) esiintyy tukholmalainen perhe, jonka molemmat vanhemmat ovat muuttaneet muualta Ruotsiin. Runon minä-hahmo on suomalainen nainen, jonka puoliso Fadil on kurdipakolainen. Perheeseen kuuluu myös teini-ikäinen Mikko. Helposti voisi olettaa, että monikulttuurisessa perheessä vallitsisi päällimmäisenä vahva tietoisuus eri kulttuurien läsnäolosta. Perheen arjessa kansalliset rajat ylitetään ja unohdetaan:

Merkillisintä yhdessä elämisessä on se, että unohtaa toisen olevan eri kulttuurista, eri maailmasta, muualta. Kaikki erilaisuus sulaa pois ja särmät hioutuvat. (Uusitalo 2000, 46.)

Meren syli etenee proosamaisena runona, jolle on ominaista puheenomainen sävy ja erilaisten lukijan puhuttelukeinojen käyttö. Teoksessa on keskeistä maahanmuuttajakirjallisuudelle ominainen matkan topos, koska teoksen neljää osaa yhdistää matkaaminen. Lukija saatetaan myös eräänlaiselle matkalle naiseuteen: parisuhteen ja perheen myötä naiset muodostavat runoelman keskeisen yhteisön. Naiseuden ohella

kansallinen identiteetti, siirtolaisuus ja pakolaisuus nousevat runoelmassa keskeisiksi.

Siirtolaisuus merkitsee usein etäistä suhdetta valtaväestön perinteisiin. *Meren sylissä* havainnollistuu, miten monikulttuurinen perhe on jokin oma määrittelemätön ilmiönsä, joka ei asetu perinteisiin yhteiskunnallisiin asemiin ja rajoihin. Kuten seuraavassa säkeistössä todetaan, uudessa kodissa on luotava toisenlaisia yhteenkuulumisen muotoja, koska maahanmuuttajat eivät voi nojata uudessa kotimaassaan tavalliseen tapaan lähellä oleviin sukulaisiin tai yhteiseen kulttuuriperinteeseen:

Ei ole minne mennä. Ei ole perittyjä
mökkejä viikonlopuiksi, ei ole isoäidin
perintöhuonekaluja vaan kaikki tulee suoraan
Ikealta ja kaikki paikat joihin matkataan
yhdessä ovat vieraita. (MS 97.)

Maahanmuuttaja on vailla ”kansallista varantoa”, joka muodostuu esimerkiksi kansallisuuteen liittyvästä tiedosta, kokemuksista, tyyleistä, sosiaalisista ja fyysisistä ominaisuuksista sekä käytöstavoista (ks. esim. Urponen 2008, 129). Uudessa kulttuurissa näitä varantoja ei useinkaan tunneta eikä arvosteta. Kaksikulttuurisen parisuhteen sisällä esimerkiksi se, joka osaa paremmin kieltä ja ruotsalaisten kulttuurisia toimintatapoja, voi olla vahvemmassa asemassa. (Vrt. Urponen 2008, 137.) Tämä näkyy myös sukupuolirooleissa, kuten *Meren sylissä* huomautetaan:

Naisena ulkomaalaisen kanssa eläminen
merkitsee että meidän on oltava vahvoja
kun toinen ei tunne maan tapoja alussa
ei ehkä edes kieltä.
On soitettava puhelut, järjestettävä asiat
kunnes mies itse osaa.
Näin roolit muuttuvat, kuinka moneen kertaan
minun roolini ovat muuttuneet. (MS 86.)

Ruoka on etnisyyden arkisimpia ja tutuimpia merkitsijöitä. Maa-hanmuuttajaperheen ero ruotsalaisiin ilmenee arkisissa symboleissa, kuten ruokatavoissa. *Meren sylissä* viitataan ruotsalaisten Lucia-neidon perinteen sahramipulliin, joita suomalaiset tai kurdit eivät tunne läheisiksi:

Pakolaisen kanssa, aasialaisen kanssa,
muslimin kanssa jättää ehkä sahramipullat
leipomatta. Elää askeettista elämää
ja karttakirja on alati auki kotimaan
kohdalta, usein kahden kotimaan.

Ei oikeastaan olla Ruotsissa ollenkaan.
Ollaan jossain muualla. (MS 83.)

Jälkimmäinen säkeistö kuvastaa taas sitä, miten erityisesti siirtolaisilla ja pakolaisilla on tapana rakentaa uusissa asuinpaikoissaan kuvitteellisia yhteisöjä ja kotimaita. Teoksessa *Meren syli* parisuhde ja perhe esitetään myönteisin, kuten ilon ja valon, metaforin: monikulttuurisen perheen jäsenet ovat ”loistava valaiseva karttapallo, josta oppii maailmaa ja elämää” (MS 46). Runon retorinen kysymys voidaan tulkita jonkun ulkopuolisen kysymykseksi runon minälle tai tämän omaksi ihmettelyksi: ”Millaista on elää pakolaisen kanssa. Irakilaisen kurdin kanssa/.” Vastauksessa sen sijaan eivät korostu kulttuurierot, vaan perheenjäsenten arkiset yhteiset hetket, keskustelut ja menot:

Millaista on elää. Juodaan teetä
keskustellaan näytelmistä elokuvista
runoista kirjailijoista ystävistä.
Elämästä. Suunnitellaan. Mennään Indiraan
syömään. Tavataan ystäviä, sukulaisia. (MS 49.)

Vaikka perheen arjessa kansalliset ja etniset erot unohtuvat, runossa muistutetaan, miten rakastavien kohdatessa risteävät myös kokonai-

set kulttuurit, mytologiat, uskonto ja musiikki. Muuttaessaan kulttuuriperinteestä toiseen ihmiset tuovat uusiin koteihinsa ja kotimaihinsa sekä taiteellisia tuliaisia että arkisia perinteitä: ”erilaiset keittiöt hehkuvat kotoisuuttaan” (MS 51). Eri kulttuuritaustaisten rakastavaisten tapaamisessa voi syntyä jotain ennen näkemätöntä: ”Kohtaamme. Teemme yhdessä jotain uutta. Ei välttämättä kulttuurikolari./Voi käydä hyvinkin. Meille on käynyt hyvin.” (MS 51.)

Usein tutkimuksissa ovat painottuneet monikulttuuristen avioliittojen ongelmat ja kulttuurierojen ylittämättömyys. Sen sijaan *Meren sylissä* tähdennetään yhdessä elämisen elävöittävää vaikutusta. Runon minä haluaa luoda vastakertomuksen, jossa rakkaustarina jatkuu onnellisesti vastoin ympäristön pessimistisiä ennustuksia:

Ajattelin kertoa millaista on
kun perhe koostuu monesta eri kansasta.
Kun sukulaisia on toisissa maanosissa.
Päätin kirjoittaa onnellisen kertomuksen
siitä kuinka minä ja mieheni tässä vanhenemme
yhdessä. (MS 44.)

Silti kipeitä aiheitakaan ei teoksessa kaihdeta. Perheen elämässä, jonka toinen jäsen on pakolainen, ovat konkreettisesti läsnä maailman poliittiset ongelmat ja hätä: ”Viisi kälyäni käveli vuorille Kurdistanissa/pakoon. Yksi synnytti lapsen pakolaisleirillä./Itken kun ajattelen. Kirjoitan heistä mutta kuka/nyt sellaista tahtoo lukea kun meillä on lama.” (MS 65.) Myös alkuosan kohtauksessa, jonka näyttämönä on Samarkandin hautausmaa, tulevat uskonnolliset erot koskettavasti esille: ”Hautausmaan ohittaessamme me olimme/hyvin hiljaa. Minä tajusin ensi kerran/että sinut pannaan muslimihautaan/minut kristittyyn maahan.” (MS 32.)

Meren sylin loppupuolen feministiset teemat liittyvät teoksen etenkin 1990-luvun alun ruotsalaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Runon puhuja kiinnittyy erilaisiin kollektiiveihin, kuten perheeseen, ystäviin ja naisten yhteisöön. Näitä kollektiiveja ilmaistaan siirtymillä

minästä meihin. Lukijaa puhutellaan myös naislukijana, naiskollektiivina. Sen sijaan kansalliseen ja etniseen yhteisöön kuulumisen merkitys monesti kyseenalaistetaan. Runoelmassa toistuu ajatus siitä, miten sitoutuminen suomalaisuuteen menettää runon minälle merkitystään, kun esimerkiksi naiseus vertautuu muukalaisuuteen ja toisen luokan kansalaisuuteen. Niinpä runossa ironisesti kysytään: ”Missä on patriarkaatin EXIT.” (MS 110.)

Myöhemmässä tuotannossaan Uusitalo jatkaa paitsi kodin ja kodittomuuden, myös yhteisöjen murtumisen pohdintaa. Lisäksi köyhyyden teemat nousevat esille. Kodin omistaminen on ollut tärkeä erottautumisen merkki vuokratalojen symboloimasta taloudellisesta huono-osaisuudesta ja moraalisesta rappiosta. Perheen ja kodin merkitys korostuu silloinkin, kun koti on särkynyt muuttoliikkeen takia (ks. Urponen 128, 138). Esimerkiksi *Tukholmalaishovellien* (2008) novelli *Country Homes* sisältää liikuttavan kuvauksen kodittomasta suomalaissiirtolaisesta Almasta, joka kiertele paperikasseineen paikasta toiseen. Alma kuvataan leikkaamassa rautatieaseman penkillä saksilla Country Homes -lehdestä kuvia kauniista huoneista ja huonekaluista, kuten katetuista joulupöydistä, pihakeittiöistä ja vuoteesta, jolla on ruusukankainen katos. Hän kokoaa kuvista mieleisensä unelmien kodin ja kuvittelee nukahtavansa olohuoneen suureen pehmeään sohvaan: ”Kaunis koti niistä tulee, muutama makuuhuone, suuri terassi etelään, mahtava kylpyhuone ja suuri takka palaa suhisee olohuoneessa.” (T 13.) Kesken kuvien saksimisen Alma pysähtyy haikeana muistelemaan vanhempiaan ja ihmettelemään, miksi hän oikeastaan tuli ylipäättään lähteneeksi kotimaastaan. Lopulta Alma kokoaa kuvat kassiinsa ja jatkaa kotikokoelmineen matkaa. Novellissa *Asumisura* sama aihe toistuu. Siinä kerrotaan varattomasta pariskunnasta, joka haaveilee isommasta asunnosta mennessään kiinteistövälittäjän luo. Kertomuksessa korostuu, kuinka juuri luokkaerot rakentavat kotien puitteita:

Unelma kodista on joillakin koko elämän mittainen, jotkut muut taas älyävät syntyä hopealusikka, jos ei nyt ihan suussa, niin lautasen vieressä ainakin. Jotkut ikänsä leikkaavat kuvia komeista porrasta-

santeista, karppilammista, kaari-ikkunoista ja joidenkin muiden eleettä ja täysin kylmästi asuttaessa taloja joista nämä leikkaajat vain uneksivat, eivät edes näe niitä todellisuudessa. (T 52.)

Pohdinnat kodeista ja yhteisöistä jatkuvat eri muodoissaan Uusitalon myöhemmässä tuotannossa. Hän käsittelee esimerkiksi perheiden taloudellisia eroja ja monikulttuurista perhettä muissakin kirjoituksissaan.

Silakkalaatikkoa, sahrampullia ja siivousta

Sekä Susanna Alakosken että Arja Uusitalon asiateksteistä ja kaunokirjallisista teoksista nousee esille monia kansallisuuden, sukupuolen ja luokka-aseman näkyviä nimeämisiä. Uusitalon *Meren sylissä* ja muussakin tuotannossa käsitellään feministisiä teemoja ja monikulttuurisuutta. Alakoski on nostanut esiin luokka- ja sukupuolieroihin liittyviä nykykokemuksia myös Karin Nielsenin kanssa toimittamassaan esseekokoelmassa *Tala om klass* (2006). Alakosken ja Uusitalon teoksia yhdistävät etenkin tasa-arvonäkökulmat, jotka myös liittävät heidät 1990- ja 2000-lukujen ruotsalaiseen keskusteluun feminististä ja yhteiskuntaluokasta (ks. myös Gröndahl 2008b, 172–173). Esimerkiksi *Sikaloissa* perheen äiti Aili tiedostaa naisten sorron perheessä, tiedotusvälineissä ja koko maailmanpolitiikassa. Kiinnostus jää kuitenkin kodin seinien sisälle; lähin naisasiayhdistys toimii kaukana Tukholmassa. Aili-äidin kiinnostus voidaan nähdä näin viittauksena 1970-luvun pohjoismaisten naisliikkeiden nousuun. Uusitalon *Meren sylissä* puolestaan heijastuu 1980-luvun lopun ja 1990-luvun pohjoismainen feministinen keskustelu naisen paikasta ja rooleista. *Meren sylissä* viittausaiheena toistuvat maininnat vastuuta kantavista pohjoismaisista naisista, kansankodin perustajista: ”Naiset kantavat vastuuta/pakolaisista ulkomaalaisista perheistään/lapsistaan. Ottavat avosylin vastaan maailman.” (MS 82.)

Eri vuosikymmeniä kuvaavien, erilaisten tekstien lukeminen nostaa esiin muutamia kiinnostavasti samankaltaisia teemoja: ruuan ja siivouksen vahvan symboliset merkitykset. Ruokaa onkin pidetty keskeisenä etnisyyden merkitsijänä ja päivällispöytää keskeisenä yhteisöllisyyden muotona, joka vahvistaa perheyhteyttä ja sosiaalisuutta. Usein maahanmuuttajien kirjallisuudessa ruokatavat edustavat keskeistä tapaa luoda etniselle yhteisölle kiinnekohtia ja yhteenkuuluvuutta. Etnistä ja kansallista identiteettiä ilmaistaan ja tuetaan yhteisillä ruokahetkillä ja ruokatavoilla (esim. Bell 1997, 15, 18). Erilaiset ruokaperinteet ovat keskeisiä kansallisia symboleja myös Alakosken ja Uusitalon tuotannossa. Moilasan perhe tekee näkyvää eroa liian äitelään ruotsalaiseen ruokaan valmistamalla suomalaisenoloista silakkalaatikkoa ja ruisleipää. Monikulttuurisessa perheessä elävä Uusitalon runoilija-minä palaa ruotsalaisten saharipullien merkitykseen useamman kerran.

Ruokaakin suuremman merkityksen ruotsinsuomalaisuuden symbolina saa kuitenkin siivoaminen. Etenkin *Sikaloissa* siivoaminen on keskeistä. Ryyppykausien päätteeksi Leenan vanhemmat siivoavat päiväkausia palauttaakseen kodin tavalliseen tilaan: ”Kunhan vain siivottiin, meistä tuli taas tavallinen perhe. Pöydällä oli virkattu liina ja maljakossa kukkia.” (S 204.) Susanna Alakoski onkin toistuvasti¹⁵ kiinnittänyt huomiota siivouksen suureen merkitykseen yhteiskunnassa yleensä ja erityisesti maahanmuuttajien elämässä. Hänen mielestään siivous on monin tavoin koko yhteiskunnan perusta, sekä konkreettisenä työnä että ongelmien häivyttämisen vertauskuvana. Siivoaminen kytkeytyy helposti köyhien kunniallisuuteen. Myös Moilasan perheessä siivous liitetään kunniallisuuden ohella symbolisesti perheen moraaliseen puhdistautumiseen. Siivous edustaa viimeistä kunniallisuuden ripettä lähiön sikalaksi leimautumista vastaan.

Siivoamiseen yhtenä tyypillisimmistä maahanmuuttajien ammateista on kiinnittänyt huomiota myös Uusitalo, jonka *Tukholmalaisessa blogikirjassa* (2006) viitataan lehtikeskusteluun Tukholman likaisuudesta. Vastapainoksi Uusitalo nostaa esiin suomalaisten naissiivoojien

15. Esim. novelli *Torgmöte* 2006, Tukholma.net 4/2006, ks. Huusko 2006 ja haastattelu ”Matkustaja”, Joanna Palmén, *Image* 2007:1, ks. myös <http://www.image.fi/node/1466>.

työn Tukholmassa, kun suomalaisten suuri muuttoaalto Ruotsiin oli käynnissä. Siivoaminen nousee keskeiseksi suomalaisnaisten ”luokkaretken” vertaukseksi:

Toista oli silloin kun suomalaiset siivosivat täällä. Nyt nämä samaiset naiset istuvat tietokoneen ääressä opettajina, tutkijoina, dosentteina, tohtoreina, lääkäreinä ja niin edelleen ja Tukholma saa gro igen kuten osuvasti sanotaan ruotsiksi, kun puhutaan siitä miten lopulta lika voittaa kaiken. – Suomalaiset pitivät Tukholman puhtaana kunnes saivat opintonsa loppuun tai huomasivat että heissä oli yksityisyyttä jyyttä veressä. [--] Ikävä kyllä suomalaiset entiset siivoajat, nykyiset menestyneet naiset eivät ole päässeet ihan niin pitkälle, että heidät huomaisi muu kuin suomalainen, joka aina pitää silmällä muiden suomalaisten menestymistä maailmalla. (TB 2006, 67–68.)

Kiinnostavaa on, että huomattavassa osassa *Sikaloiden* kritiikkiä harjoitetaan siivouksen kaltaista ongelmien häivyttämistä painottamalla teoksen toiveikasta selviytymistarinaa ja kirjan mustaa huumoria.¹⁶ Kirjan vastaanotossa on tähdennetty esimerkiksi teoksen naishahmojen vahvuutta, vaikka kyse on miltei inhorealitisesta kauhukuvasta siitä, miten taloudellinen ahdinko ja alkoholismi tuhoavat perheen. Jussi Ojajärvi on kiinnittänyt huomiota vastaaviin yksilön aktiivisuutta ja selviytymistä painottaviin kriitikkotulkintoihin tarkastellessaan temaattisesti samankaltaisen romaanin, Mari Mörön *Kiltin yön lahjat* -teoksen vastaanottoa. Heitteille jätetyn lähiölapsen kuvauksessa nähtiin lähinnä optimismia ja selviytymistä, ei niinkään inhimillistä kärsimystä. (Ojajärvi 2006, 21.) Ilmeisesti on niin, että yksilöllistä selviytymistä painottavat tulkinnat ovat sisäisiä sankaruuksia korostavan ajan hengen mukaisia. *Sikaloiden* vastaanotossa on tähdennetty myös Leenan äidin Ailin vahvuutta (ks. Gröndahl 2007, 31; 2008b, 172), jota tosin voisi luonnehtia myös jähmeäksi asioiden sietämiseksi pakon edessä. Aili tuntee olevansa lähinnä loukussa, josta hän toivoo tyttärensä pääsevän koulutuksen avulla vapaaksi. Suomelle ja Poh-

16. Esim. Ehnrooth 6.10. 2007; Palmén 1/2007; Strandén 12.5. 2006; Lohikoski 28.12. 2007.

joismaille erityinen kertomus näyttääkin olevan niin sanotun vahvan suomalaisen naisen tarina (vrt. esim. Markkola 2002).

Yhteiskuntaluokka tulee usein esille maahanmuuttajien erilaisissa neuvotteluissa, joissa kysytään oikeutta tulla luetuksi ruotsalaiseen yhteiskuntaan ja jopa ruotsalaiseen kansakuntaan (vrt. Urponen 2008, 141). Yhteiskunnallisten luokkajakojen kannalta Alakoskella on polttopisteenä työväestön kuvaus. *Sikaloita* on nimitetty paitsi ruotsin-suomalaisuuden kuvaukseksi, myös yleensä ruotsalaisen työväestön 1970-luvun ajankuvaksi (Gröndahl 2008b, 173). Siinä havainnolistuu siirtolaisuuden ja työväenluokkaisuuden yhteenkietoutuminen, kun taas Uusitalon *Meren sylissä* ja muissa teoksissa kuvattuja maahanmuuttajia on vaikeampi sijoittaa perinteiseen kolmijakoiseen luokka-asemaan. He voivat olla esimerkiksi korkeasti koulutettuja, mutta heidän statuksensa ruotsalaisessa yhteiskunnassa ei määräydy koulutuksen perusteella. Kun Uusitalo kuvaa köyhyyttä, sitä ei välttämättä liitetä esimerkiksi työväestön taloudellisen tilanteen kuvaukseen, kuten työläiskirjallisuudessa on perinteisesti tehty, vaan muuhun ulkopuolisuuteen. Onkin syytä korostaa, että maahanmuuton yhteydessä luokkaerot liittyvät kansallisiin rajoihin ja maiden välisiin eroihin. Maahanmuuttajien asema on sidoksissa niin lähtömaan luokkarakenteeseen, muuttotilanteeseen kuin kansainväliseen talouteenkin. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että muualla hankittu koulutus ei välttämättä pädekään Pohjoismaissa, koska sitä ei arvosteta täkäläistä vastaavaksi. Kotimaassa saavutettu korkeakin luokka-asema saattaa Pohjoismaihin tultaessa kumoutua (ks. Urponen 2008, 129, 140, 141).

Kansallisuus, sukupuoli, etnisyys, luokka ja perhe ovat myös – ja ehkä erityisestikin – tunteisiin liittyviä ilmiöitä. Liitämme kansallisuuteen, sukupuoleen, etnisyyteen ja luokkaan erilaisia haluja, toiveita ja pelkoja (vrt. Gordon ym. 2002, 12, 15, 312). Ilmiöt voivat synnyttää voimakkaita tunteita: iloa, ylpeyttä ja häpeää. Ruotsinsuomalaista kirjallisuutta on arvosteltu siitä, että se antaa ruotsinsuomalaisista kaavamaisen kuvan, jossa keskitytään vain siirtolaisten kohtaamiin ongelmiin, yhteiskunnalliseen eristäytymiseen, ulkopuolisuuteen ja alkoholin väärinkäyttöön (Gröndahl 2002, 58). Tunnetuimmilla kirjailijoilla,

kuten Asko Sahlbergilla ja Antti Jalavalla, nämä ovat pääteemoja. Myös Susanna Alakoski tarttuu alkoholismiin, mutta tällä kertaa perheen ja lasten näkökulmasta, jota on käsitelty vähemmän kirjallisuudessa kuin esimerkiksi yksinäisten alkoholismia (ks. Vallenius 1994, 204). Silti on kysytty, onko tämä siirtolaisuuteen liittyvän muukalaisuuden ja ahdistuksen tunteiden temaattinen korostuminen sekä tutkimuksessa että teosten vastaanotossa syrjäyttänyt toisenlaiset, myönteisemmät kuvaukset siirtolaisten elämästä. Pitäisikö teosten antaa arvostava ja valoisa kuva maahanmuuttajien elämästä, kuten esimerkiksi monet siirtolaislukijat näyttävät odottavan (ks. Vallenius 1998, 37)? Mitä pitäisi ajatella siitä, että esimerkiksi alkoholismin kuvausta pidetään jotakin maahanmuuttajaryhmää loukkaavana¹⁷?

Kirjallisuudessa voidaan vahvistaa ja purkaa etnisiin ryhmiin kytkeytyjä stereotypioita. On ongelmallista ja ohjelmallista penätä kirjailijoilta johonkin kategoriaan kuuluvia (myönteisiä tai kielteisiä) siirtolaiskuvauksia. Edward Saïd on kuitenkin muistuttanut siitä, että tekstit ovat aina maailmallisia tapahtumia eikä kirjallisuudentutkimuksenkaan tulisi vaieta siitä historiallisesta ja sosiaalisesta maailmasta, josta tekstit tulevat (Saïd 1983, 4–5). Silti on syytä muistaa, että siirtolaisuudesta kirjoitetaan muunakin kuin eksistentiaalisena ja yhteiskunnallisena ongelmana. Esimerkiksi Alakosken romaania voi lukea paitsi köyhyyden kuvauksena, myös nuoren tytön kehityskertomuksena. Uusitalon *Meren syli* -teoksessa monikulttuurisen perheen arki ja haaveet esitetään puolestaan myönteisessä valossa. Mainittakoon edelleen Uusitalon novellin *Stockholm is a place of freedom and self-discovery* kertoja, joka toteaa: ”Sen sijaan Tukholma osoittautui paikaksi missä voi saavuttaa vapauden. Se on jo jotain, se. Tämän lisäksi hän vielä löysi itsensä.” (T 148.) Myös muissa kirjoituksissaan Uusitalo on kuvannut ulkomailla oloa henkisenä kasvuna, jossa perinteiset kollektiiviset – kahlitsevatkin – identiteetit alkavat väistyä yksilöllisen vapauden tieltä:

Silloin minussa alkoi kasvaa yllätyksiä. Rakastin outouuttani ja vierauttani, ja sisimpänä valtasi syvä tunne siitä, että maailma on täynnä

17. Ruosu Forum. Ruotsinsuomalaisten keskustelupalsta <http://p1.foorumi.info/ruosu>.

mysteerejä. Kun olin yksin, aloin nähdä itseni selvemmin yksilönä, en vain ollut vain osa jotain suurta: perhettä, sukua tai kansaa. Eli kansallisuudesta ja suvusta erillään olo tuo vapaan yksilöllisyyden tunteen. (Uusitalo 2000, 41.)

Vaikka ruotsinsuomalaisten asemaan vähemmistönä on liittynyt ahdistusta ja sorron kokemusta – mitä Alakosken *Sikaloissa* kuvataan riipaisevalla tavalla – ja hämmennystä eri kulttuurien välissä elämisen takia, ruotsinsuomalaisuus on voinut merkitä myös avartumista, joka on liittynyt kansainvälistymiseen ja siihen, että kuuluu moneen kulttuuriyhteisöön.

LÄHTEET

- ALAKOSKI, SUSANNA & NIELSEN, KARIN (toim.) 2006. *Tala om klass*. Stockholm. Ordfront.
- ALAKOSKI, SUSANNA 2006. *Svinalängorna*. Stockholm. Alberts Bonniers Förlag AB.
- ALAKOSKI, SUSANNA 2007. *Sikalat*. (S) Suom. Katriina Savolainen. Helsinki. Schildts Kustannus Oy.
- UUSITALO, ARJA 1992. *Meren syli*. (MS) Helsinki. Kääntöpiiri.
- UUSITALO, ARJA 2000. ”Suomalaisuuden partaalla.” – *Kassandra. Kertomuksia suomalaisuudesta*. Toim. Muukkonen, Marita & Sakaranaho, Tuula. Helsinki. Kääntöpiiri. 41–46.
- UUSITALO, ARJA 2006. *Tukholmalainen Blogikirja*. (TB) Stockholm. Författares Bokmaskin.
- UUSITALO, ARJA 2008. *Tukholmalaisnovelleja*. (T) Stockholm. Författares Bokmaskin.

KIRJALLISUUS

- BELL, DAVID & VALENTINE, GILL 1997. *Consuming Geographies. We are what we eat*. London & New York. Routledge.
- DE LOS REYES, PAULINA & MULINARI, DIANA 2005. *Interseksionalitet. Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö. Wahlin & Dalholm.
- EHRNROOTH, PERTTI 2007. ”Susanna Alakoski teki sen taas.” – *Karjalainen* 6.10. http://www.karjalainen.fi/Karjalainen/Kulttuuri/en_finne_igen_3666846.html
- GORDON, TUULA & KOMULAINEN, KATRI & LEMPIÄINEN, KIRSTI 2002. ”Johdanto.” – *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Toim. Gordon ym. Tampere. Vastapaino. 10–16.
- GORDON, TUULA & KOMULAINEN, KATRI & LEMPIÄINEN, KIRSTI 2002 (toim.). *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere. Vastapaino.
- GRÖNDAHL, SATU 2007. ”Politik, litteratur och makt. Hur görs ”invandrar- och minoritetslitteratur?” – *Framtidens feminismer. Intersektionella interventioner i den feministiska debatten*. Toim. Paulina de Los Reyes & Satu Gröndahl. Stockholm. Tankekraftförlag. 25–43.
- GRÖNDAHL, SATU 2008a. ”Kön/genus, ras/etnicitet och klass i konstruktion av invandrar- och minoritetslitteratur.” – *Gränser i nordisk lit-*

- terature – *Borders in Nordic literature*. IASS XXVI 2006. Vol 2. Toim. Clas Zilliacus & Heidi Grönstrand & Ulrika Gustafsson. Åbo. Åbo Akademis förlag. 619–626.
- GRÖNDAHL, SATU 2008b. ”Från Fångarnas kör till Svalängor. Kvinnliga erfarenheter i den interkulturella svenska litteraturen.” – *En ny sits – humaniora i förvandling*. Toim. Eva Heggstad & Karin Johannisson & Kerstin Rydbeck & Maria Ägren. Acta Universitatis Upsaliensis. C. Organisation och Historia 82. Uppsala. Uppsala Universitet. 167–174.
- GRÖNDAHL, SATU 2002. ”Invandrar- och minoritetslitteraturer i Sverige. Från förutsättningar till framtidsutsiker.” – *Litteraturens gränsland. Invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv*. Toim. Satu Gröndahl. Uppsala. Uppsala universitet. 35–70.
- HALL, STUART 1992. *Kulttuurin ja politiikan murrokia*. Toim. Juha Koivisto ym. Tampere. Vastapaino.
- HILL COLLINS, PATRICIA 2007. ”Toward a New Vision. Race, Gender, and Class as Categories of Analysis and Connection.” – *Race, Gender, and Class. Theory and Methods of Analysis*. Toim. Bart Landry. (Alk. 2004.) Upper Saddle River, New Jersey. Pearson Prentice Hall. 45–56.
- JANMOHAMED, ABDUL & LLOYD, DAVID 1990. ”Introduction.” – *The Nature and Context of Minority Discourse*. Toim. Abdul R. JanMohamed & David Lloyd. New York, Oxford. Oxford University Press. 1–16.
- JÄRVINEN, KATRIINA & KOLBE, LAURA 2007. *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa. Nykysukupolven kokemuksia tasa-arvosta*. Helsinki. Kirjapaja.
- KIVIMÄKI, SANNA 2002. ”Kirjallisuuden järjestykset, suomalaisuus ja tunteet.” – *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Toim. Gordon ym. Tampere. Vastapaino. 56–72.
- KORKIASAARI, JOUNI & TARKIAINEN, KARI 2000. *Suomalaiset Ruotsissa. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 3*. Turku. Siirtolaisinstituutti.
- LANDRY, BART 2007. *Race, Gender, and Class. Theory and Methods of Analysis*. Upper Saddle River, New Jersey. Pearson Prentice Hall.
- LAPPALAINEN, PÄIVI 1998. ”Uhattu koti. Kodin ja perheen murtumia 1800-luvun realistisessa kirjallisuudessa.” – *Paikkoja ja tiloja suomalaisessa kirjallisuudessa*. Toim. Kaisa Kurikka. Taiteiden tutkimuksen laitos. Turku. Turun yliopisto. 101–138.
- LAPPALAINEN, PÄIVI 2000. *Koti, kansa ja maailman tahraava lika. Näkökulmia 1880-luvun ja 1890-luvun kirjallisuuteen*. Helsinki. SKS.

- LEHIKONEN, TIINA 2007. ”Runo puheena ja runon puhujat.” – *Lentäviä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*. Toim. Siru Kainulainen & Kaisu Kesonen & Karoliina Lummaa. Tampere. Vastapaino. 213–237.
- LINDGREN, ANNA-RIITTA & ESKELAND, TUULA & NORMAN, MARJATTA 2003. ”Osima ja Baskabusk – monet suomalaiset Norjassa.” – *Monena suomi maailmalla. Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä*. Toim. Hannele Jönsson-Korhola & Anna-Riitta Lindgren. Helsinki. SKS. 164–229.
- LOHIKOSKI, PIA 2007. ”Luokkamatkalla Sikalassa.” – *Murros* 28.12. http://www.murros.net/index.php?option=com_content&task=view&id=480&Itemid=28
- NIEMI, IRMELI & NIEMINEN, REETTA 2008. ”Suomen naiskirjailijat Kirjallisuushistorioitsijan silmin.” – *Pöydänkulma ja maailma. Naiskirjallisuus tutkimuskohteena. Teoriaa, käytäntöä, lähteitä*. Toim. Irmeli Niemi. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C osa 69. Turku. Turun yliopisto.
- OJAJÄRVI, JUSSI 2006. *Supermarketin valossa. Kapitalismi, subjekti ja minuus Mari Mörön romaanissa Kiltin yön lahjat ja Juha Seppälän novellissa ”Supermarket”*. Helsinki. SKS.
- PALMÉN, JOANNA 2007. ”Matkustaja.” – *Image* 2007.1, myös <http://www.image.fi/node/1466>.
- PYNNÖNEN, MARJA-LIISA 1991. *Siirtolaisuuden vanavedessä: tutkimus ruotsinsuomalaisen kirjallisuuden kentästä vuosina 1956–1988*. Helsinki. SKS.
- PYNNÖNEN, MARJA-LIISA 1995. ”Ruotsinsuomalaisia pääsee kirjallisuuden kentälle.” – *Marginalia ja kirjallisuus. Ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta*. Toim. Matti Savolainen. Helsinki. SKS. 145–187.
- RANTONEN, EILA 2006. ”Kirjallisia tuliaisia. Maahanmuuttaja-kirjallisuus kulttuurien välissä.” – *Fiktiota! Levottomat genret ja kirjaston arki*. Toim. Kaisa Hypen. Helsinki. BTJ Kirjastopalvelu. 121–135.
- RANTONEN, EILA & SAVOLAINEN, MATTI 2002. ”Postcolonial and Ethnic Studies in the Context of Nordic minority Literatures.” – *Litteraturens gränsland*. Toim. Satu Gröndahl. Uppsala. Uppsala Universitet. Institut för Multietnisk forskning. 71–94.
- SAARIKANGAS, KIRSI 1998. ”Suomalaisen kodin likaiset paikat. Hygieniä ja modernin asunnon muotoutuminen.” – *Tiede ja edistys* 23.3. 198–220.
- SAÏD, EDWARD 1983. *Word, the Text, the Critic*. Cambridge, Mass. Harvard University Press.
- STRANDÉN, TIIA 2006. ”Välkommen till Svinalängorna – hoppas du tar dig ut!” – *Kiiltomato* 12.5.2006. <http://www.kiiltomato.net/?rcat=Muu+kirjallisuus&rid=1191>

- URPONEN, MAIJA 2008. ”Monikulttuurinen parisuhde ja suomalaisen julkisuuden sukupuolittuneet luokkakuvat.” – *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Toim. Tarja Tolonen. Tampere. Vastapaino. 122–145.
- VALLENIUS, ERKKI 1998. *Kansankodin kuokkavieraat. II maailmansodan jälkeen Ruotsiin muuttaneet suomalaiset kaunokirjallisuuden kuvaimina*. Helsinki. SKS.
- WENDELIUS, LARS 2002. *Den dubbla identiteten. Immigrant- och minoriteteslitteratur 1970–2000*. Uppsala. Uppsala universitet.
- WENNERSTRÖM, ULLA-BRITT 2003. *Den kvinnliga klassresan*. Göteborg Studies in Sociology No 19. Göteborg. Göteborg University.